

SOCJOKULTUROWY ASPEKT POWITAŃ W JĘZYKU SUAHILI¹

Streszczenie

Obecnie język postrzegany jest jako przejaw kultury i uznaje się, że do efektywnej komunikacji nie wystarcza znajomość słownictwa i reguł gramatycznych danego języka, ale równie ważne są kompetencje socjokulturowe, czyli znajomość norm dyskursu. W artykule przybliżam zasady komunikacji w kilku językach afrykańskich. Przedstawiam najczęściej stosowane zwroty powitalne w języku suahili, zasady ich stosowania, oraz najczęstsze błędy popełniane przez uczących się języka. Zwracam także uwagę na to, że język suahili, jako język funkcyjny i język komunikacji ponadetnicznej w całej Afryce Wschodniej, charakteryzuje się wysokim stopniem przyswojenia norm komunikacyjnych stosowanych przez użytkowników, dla których nie jest on językiem rodzimym.

Słowa kluczowe: powitania, formy adresatywne, kompetencje socjokulturowe, język suahili, lingua franca

Wstęp

Zwykle każdy z nas wita się kilka razy dziennie. Za pomocą powitań nawiązujemy i podtrzymujemy relacje. Proste formuły powitalne lub ich brak, są w stanie wyrazić naszą z kimś bliskość, radość ze spotkania, szacunek do drugiej osoby, czy też wręcz przeciwnie – obojętność, niechęć, a nawet lekceważenie. Powitania to jedne z niewielu formuł językowych, których aktywnie uczymy swoje dzieci. Stanowią też stały komponent pierwszych lekcji nauki nowego języka obcego.

Wyjeżdżając do innego kraju staramy nauczyć się przynajmniej kilku powitalnych zwrotów w języku jego mieszkańców. Często jednak nie zadajemy sobie trudu, żeby dowiedzieć się czegoś więcej poza poznaniem kilku językowych formuł.

¹ Badania finansowane ze środków Narodowego Centrum Nauki, grant nr 2018/31/B/HS2/01114.

Być może nie zdajemy sobie sprawy, że jest coś więcej, a w istocie zwroty powitalne to zaledwie słowna reprezentacja złożonego mechanizmu zachowań i relacji międzyludzkich. Znajomość wyrazów języka obcego to jedynie część wiedzy niezbędnej do prowadzenia efektywnej komunikacji. Wiedza jak interpretować słowa wypowiedziane w konkretnej sytuacji jest równie ważna jak sama znajomość znaczenia tych słów.

W artykule przedstawię reguły powitań charakterystyczne dla języków i kultur Afryki w ogóle, ze szczególnym uwzględnieniem języka suahili. Wstępnie omówię popularne zwroty powitalne, ale przede wszystkim przedstawię zasady rządzące zwrotami, czyli komu, kiedy i co wypada powiedzieć.

Powitania a kompetencja językowa

Powitania to zwroty grzecznościowe i gesty, które są stosowane w sytuacji witania się z kimś, inicjacji rozmowy. Po kilku pierwszych lekcjach języka obcego uczeń zwykle jest w stanie reagować mechanicznie na utarte powiedzenia, często jednak nie spodziewa się dodatkowych reakcji związanych z tymi zwrotami. W języku angielskim za zwroty powitalne uznaje się schematy typu:

A: *How are you?*

B: *Fine. Thanks. And you?*

Często na lekcji języka nie dowiemy się jednak na przykład tego, że typowym zachowaniem Amerykanów z południowych stanów jest przytulenie rozmówcy podczas powitania. W Polsce, jeszcze do niedawna, typowym zachowaniem mężczyzny było pocałowanie kobiety w rękę. W wielu kulturach sposób zachowania może być jeszcze inny i wynikać z różnych czynników, nie tylko kulturowych, ale i religijnych. Od tego zależeć będzie na przykład uścisk dłoni rozmówcy lub jego brak, np. w stosunku do kobiet wśród muzułmanów.

Stosowanie powitania oznacza, że osoba, którą witamy i pozdrawiamy jest dla nas ważna i warta uwagi. W niektórych kulturach nie wita się na przykład dzieci i służby, jako osób, które nie są warte uwagi².

Do efektywnej komunikacji nie wystarcza zatem sama znajomość słów i rządzących nimi reguł gramatycznych. W celu efektywnej komunikacji z przedstawicielami innych kultur potrzebna jest znajomość wzorców kulturowych zachowań nią rządzących w danej społeczności, czyli posiadanie tzw. kompetencji socjokulturowych³. Musimy wiedzieć na przykład, jak wiek i status rozmówcy wpływają

² A. Duranti. *Universal and Culture-Specific Properties of Greetings*, „Journal of Linguistic Anthropology”, 7(1), 2008, s. 63–97.

³ B. Wójtowicz. *Elementy Kulturowe w Nauczaniu Języków Afrykańskich*. „Roczniki Humanistyczne”, Tom LXIV, zeszyt 10, 2016, s. 97–113.

na przebieg rozmowy, o czym i w jaki sposób wypada z kim rozmawiać, czy jak interpretować różne zachowania niewerbalne.

Obecnie patrzymy na język jako element i przejaw kultury. Dopiero połączenie wszystkich elementów kompetencji językowej z kompetencją kulturową jest gwarantem efektywnej komunikacji, w której będziemy w stanie tworzyć nie tylko gramatycznie poprawne wypowiedzi, ale wypowiedzi dostosowane do kontekstu i zgodne z konwencjami społeczno-kulturowymi rodzimych użytkowników języka.

Istnieje wiele dowodów na to, że powitania są istotną częścią kompetencji językowej niezbędnej do określenia nas jako członka danej grupy językowej⁴. Osoba, która się nie wita może zostać uznana za źle wychowaną, nieokazującą szacunku, głupią czy właśnie nieposiadającą wystarczającej kompetencji językowej⁵.

Kwestia powitań może być analizowana pod różnym kątem. Istnieją badania, które traktują powitania jako kolejny krok na mapie ludzkiej ewolucji, mający za zadanie wpłynąć uspokajająco na potencjalnego przeciwnika. Studia nad analizą dyskursu zwracają uwagę na sekwencję i strukturę wypowiedzi. Z punktu widzenia teorii aktów mowy, analizuje się funkcje takich wypowiedzi, a spojrzenie etnograficzne kładzie akcent na ich komponent kulturowy.

Analizując powitania w różnych kulturach świata zwraca się uwagę na takie zagadnienia, jak czym są pozdrowienia i przywitania? Jakie pełnią funkcje? Kto bierze udział w takich aktach komunikacyjnych? W jakich sytuacjach się odbywają? Jakie czynniki wpływają na przebieg aktu? Czy istnieją standardowe schematy, według których akt się odbywa? Czy towarzyszy mu komunikacja niewerbalna?

Charakterystyka powitań

Kiedy myślimy o powitaniu, myślimy o pierwszych słowach, które wypowiadamy, gdy kogoś zauważamy i chcemy dać temu wyraz⁶. Powitanie może jednak być tak proste jak skinienie głowy, czy machnięcie ręką na znak, że kogoś zauważyliśmy. Jeśli jednak wyrażone jest słownie, może zawrzeć się w jednowyrazowym, rzuconym w biegu: *Cześć!*, lub przyjąć dużo bardziej złożone formy. Ogólnie powitania mogą być scharakteryzowane jako skonwencjonalizowany, zarówno co do zawartości, jak i okoliczności, rytualny akt komunikacyjny, który opiera się na z góry ustalonych formułach wypowiedzianych w odpowiedniej sekwencji przez uczestniczących w tym akcie rozmówców.

Forma powitania zależna jest od kontekstu, w którym powitanie następuje. Wchodząc na przesłuchanie o pracę lub na lekcję w szkole nie mówimy na powitanie: *Cześć!* Na to co mówimy wpływ zatem ma sama sytuacja, oko-

⁴ A. Duranti, *op. cit.*

⁵ K. Agyekum, *The pragmatics of Akan greetings*. "Discourse Studies", 10(4), 2008, s. 493–516.

⁶ E. Goffman, *Relations in public: Microstudies of the public order*. New York: Basic Books, 1971.

liczność spotkania, jak i rozmówcy – to czy się znają i jaka relacja zachodzi między nimi, czy się spieszą, w jakiej odległości się znajdują i w jakich są stosunkach.

W charakterystyce powitań podkreśla się ich funkcję jako fatycznych aktów komunikacyjnych, gdyż służą podtrzymaniu kontaktu, stworzeniu towarzyskiej atmosfery, nie zaś faktycznej wymianie informacji. Według teorii aktów mowy sformułowanej przez J.L. Austina⁷ czasowniki związane z powitaniami i pozdrowieniami są sklasyfikowane pośród aktów illokucyjnych⁸ w tzw. grupie „zachowaniowców” i służą wyrażaniu naszego nastawienia wobec innych. Wedle klasyfikacji J. Searle’a⁹ pozdrowienia to akty ekspresywne, które wyrażają nasze uczucia względem jakiejś sytuacji. Takie akty nie powinny być interpretowane dosłownie. Akty illokucyjne mają z zasady skonwencjonalizowaną naturę i można dzięki temu łatwo określić ich reguły. Konkretna wypowiedź-pytanie wymaga konkretnej reakcji-odpowiedzi, a pytającego nie interesuje np. faktyczne samopoczucie drugiego rozmówcy. Rozmowa podlega pewnej konwencji, grze słów, która jest wyrazem przyjaznego nastawienia rozmówców, ich dobrego wychowania i grzecznego zachowania. To położenie nacisku na społeczne funkcje powitań odciągnęły w zasadzie uwagę badaczy od właściwej treści powitań, czyli tego, co rozmówcy faktycznie sobie komunikują. Jeśli przyjrzymy się powitaniam w różnych językach, różnice te będą zasadnicze.

Można wyróżnić pozdrowienia werbalne i niewerbalne. Werbalne bywają charakteryzowane jako związane z porą wypowiedzi (np. *Good morning!*) lub niezależne od pory (np. *How are you?*)¹⁰. Formalne, używane w sytuacjach oficjalnych (np. *How do you do?*) lub nieformalne, używane często przez młodzież i w sytuacjach spotkań koleżeńskich (np. *Hi*)¹¹. Według D. Biber i in.¹² im krótsze jest powitanie tym jest mniej formalne, czyli *Hi* będzie bardziej potoczne niż *Hello*, z kolei *Hello* mniej formalne od *Good morning*. Pozdrowienia niewerbalne również mogą wystąpić w formie oficjalnej, jak uścisk czy pocałowanie dłoni i nieoficjalnej, jak np. całus w policzek.

⁷ J.L. Austin, *How to do things with words*, Mass: Harvard University Press, 1962.; Wei, L. *The functions and use of greetings*, „Canadian Social Science”, 6/4, 2010, s. 56–62.

⁸ J.L. Austin, *op. cit.* wyróżnia trzy rodzaje aktów: akt lokucyjny – czyli akt posiadający znaczenie, akt illokucyjny, czyli posiadający moc i akt perlokucyjny, który ma na celu osiągnięcie skutku.

⁹ J. Searle, *Speech Acts: An Essay in the Philosophy of Language*. Cambridge: Cambridge University Press, 1969.

¹⁰ Halliday, 1979, cytowany w M. Nodoushan, *The Socio-Pragmatics of Greeting Forms in English and Persia*. „Journal of Language, Society and Culture”, 17, 2006.

¹¹ M. Jibreen, *The Speech Act of Greeting: A Theoretical Reading*. „Journal of Kerbala University”, 8(1) Humainies, 2010. <https://www.iasj.net/iasj?func=fulltext&aId=69248> (4.11.2019).

¹² D. Biber i in., *Longman Grammar of Spoken and Written English*, China: Pearson Education Limited, 1999.

Znaczące jest, że obecnie często zwraca się uwagę na to, że zmienia się model grzeczności językowej, który bywa uproszczony¹³.

Co ciekawe, powitania mogą pomóc w charakterystyce całej społeczności językowej. Na podstawie obserwacji sytuacji powitalnych można stwierdzić, że np. społeczeństwo amerykańskie jest mniej formalne od brytyjskiego. Amerykanie częściej używają zwrotów nieformalnych, bardziej poufanych oraz imion, podczas gdy Brytyjczycy bardziej przywiązani są do zwrotów formalnych, tytułów i nazwisk.

W języku polskim powitania i pozdrowienia są określone osobnymi terminami, w innych językach natomiast często akty te określa jeden termin, jak ang. *greeting*, który charakteryzuje wszystkie akty związane z witaniem się, pozdrawianiem i żegnaniem.

Zachowania, które wydają się naturalne użytkownikom pewnego języka, mogą być zaskakujące dla przybysza. Znajomość zasad i kontekstów w jakich dana formuła może być wypowiedziana jest częścią naszej kompetencji komunikacyjnej. Jest to szczególnie ważne jeśli komunikacja odbywa się pomiędzy przedstawicielami różnych kultur¹⁴.

Powitania w kulturach afrykańskich

W kulturach afrykańskich sztuka powitań i pozdrowień jest ceniona bardzo wysoko¹⁵. Zanim przejdziemy do aktów powitalnych warto zwrócić uwagę, że już same zasady komunikacji mogą być zaskakująco różnorodne w językach, co wynika z różnic kulturowych ich użytkowników. Na przykład, użytkownicy języka zulu stawiają dłuższą pauzę po wypowiedzi niż użytkownicy języka polskiego czy angielskiego. Podczas rozmowy można odnieść wrażenie, że nasz rozmówca, który jest Zulu, skończył już swoją wypowiedź i niejako wejść mu w słowo, co w istocie będzie potraktowane jako niegrzeczne przerwanie wypowiedzi¹⁶.

W kulturach afrykańskich zwykle unika się kontaktu wzrokowego. Patrzenie rozmówcy prosto w oczy jest uważane za niegrzeczne i jest okazywaniem braku szacunku, szczególnie jeśli rozmówca jest starszy¹⁷. Rozmówca z zachodnie-

¹³ Dla języka polskiego por. np. B. Ostromecka-Frączak, *Dokąd zmierza polszczyzna?*, „Rozprawy Komisji Językowej ŁTN”, t. LXII, 2016, s. 82–89.

¹⁴ G. Sommer i A. Lupapula, *Comparing Address Forms and Systems: Some Examples from Bantu*, [w:] M. R. Marlo i in. (red.), *Selected Proceedings of the 42nd Annual Conference on African Linguistics*, 2012, s. 266–277.

¹⁵ S. Yahya-Othman, *Aren't you going to greet me? Impoliteness in Swahili greetings*, „Text” 15(2), 1995, s. 209–227; Folarin-Schleicher, A.: *Using greetings to teach cultural understanding*, „The Modern Language Journal”, 81(3), 1987, s. 334–343.

¹⁶ G. Sommer i A. Lupapula, *op. cit.*

¹⁷ C.D. Ntuli, *Intercultural Misunderstanding in South Africa: An Analysis of Nonverbal Communication Behaviour in Context*, „Intercultural Communication Studies”, XXI: 2, 2012, s. 20–31.

go kręgu kulturowego może jednak unikanie kontaktu wzrokowego interpretować zupełnie inaczej, a mianowicie, że rozmówca ma coś do ukrycia i intencjonalnie ucieka wzrokiem tak, jakby bał się, że zostanie przyłapany na kłamstwie.

Powitania są standardową praktyką komunikacyjną, gdy przychodzimy do czyjegoś domu, sklepu lub biura. Witamy się również z osobami, które mijamy przechodząc. W kulturze zachodniej są to na ogół osoby nam znane, w kulturach afrykańskich w dobrym tonie jest witanie i pozdrawianie każdej napotkanej osoby, nawet jeśli jej nie znamy. Na przykład tanzańscy Ngoni¹⁸ witają i pozdrawiają każdą napotkaną osobę, niezależnie od jej znajomości. Hausa wymieniają pozdrowienia z nieznanymi w celu wyrażenia uprzejmości i gościnności¹⁹.

Forma powitania wynika z hierarchii społecznej rozmówców i zachodzących między nimi relacji. Najczęściej to osoba młodsza, czy o niższym statusie, inicjuje powitanie. Pracownik wita pracodawcę, a dziecko dorosłego. Zaczynając rozmowę dodatkowo odpowiednio się zachowuje – kłania się, kłeka, kuca, czy podaje do uściśnięcia swoje dłonie. Zniżając się okazuje szacunek. Osoba starsza, o wyższym statusie, pozostaje bierna, często przyjmuje powitanie siedząc. Ponadto, w kulturach afrykańskich często młode osoby nie powinny stać w obecności starszych, co jest oceniane jako niegrzeczne i przejaw złego wychowania. Afrykanie najczęściej siadają zanim przystąpią do konwersacji i to bez czekania na pozwolenie czy zaproszenie do zajęcia miejsca. Z tego też powodu nie zawsze wstają, żeby przywitać gości. Uniżenie się jest wyrazem dobrego wychowania. Młodsze osoby powinny wykonać gest uniżenia podczas powitania – kobiety przyklęknąć, a mężczyźni zniżyć się np. kucając.

Powitanie może też identyfikować rozmówców jako członków konkretnego klanu czy rodziny. U Akan każdy klan używa innej, identyfikującej go, odpowiedzi na przywitanie²⁰. U ludów Afryki Zachodniej popularne są też odpowiedzi identyfikujące dzień narodzin rozmówcy, który jest witany.

Socjolingwistyczne aspekty powitań i sam ich schemat często są uniwersalne i obserwowane w różnych, niespokrewnionych językach²¹. W językach afrykańskich zwykle wiek, a nie płeć, jest czynnikiem determinującym, kto inicjuje powi-

W artykule tym przedstawiono różne zachowania niewerbalne wśród południowoafrykańskich użytkowników języków bantu.

¹⁸ G. Mapunda i G. Sommer. *When Shikamoo Mama/Baba replaces Tukuwoni Mawu/Dadi: An account of shifting access rituals among the Ngoni of Tanzania*. „Linguistik Online”, 84(5/17), 2017, s. 63–90.

¹⁹ I. Chamo, *Pragmatic Differences in Greetings: A Comparative Stud of Hausa and English*. „BAJOLIN”, 1(2), 2015, s. 258–274.

²⁰ K. Agyekum, *op. cit.*

²¹ D. F. Akindele, *Lumela/Lumela: A Socio-Pragmatic Analysis of Sesotho Greetings*, „Nordic Journal of African Studies”, 16(1), 2007, s. 1–17. Autor porównuje powitania w językach sotho, juruba i arabskim.

tanie. Zatem młodsza kobieta powita starszego mężczyznę, ale jeśli to kobieta jest starsza, to ona zostanie powitana przez mężczyznę.

Forma powitań zależy zatem przede wszystkim od wieku osób uczestniczących w rozmowie, a w dalszej kolejności od ich relacji rodzinnej, statusu społecznego czy pozycji zawodowej, od pory dnia, miejsca spotkania, czy czasu, jaki upłynął od ostatniego spotkania rozmówców. W niektórych kulturach długość powitania związana jest z czasem od ostatniego widzenia – im dłużej rozmówcy się nie widzieli, tym dłuższe będzie powitanie²². Z powitaniami mogą też być związane różne tabu. U Akan nie wita się z osobą, która akurat udaje się do toalety lub się myje.

Formy powitań nie zawsze jednak odnoszą się bezpośrednio do zastanej sytuacji. W języku akan na przykład, spotykający się po południu tradycyjnie pozdrawiają się słowami *mema wo aha*, co oznacza mniej więcej ‘pozdrawiam cię zmęczonego’, gdyż zakłada się, że osoba zmęczyła się już pracą, która trwa od rana. Wieczorne pozdrowienia odnoszą się natomiast do pogody, *mema wo adwo* oznacza ‘przynoszę ci chłód’²³.

Z jednej strony, o tym jak ważne są zasady konwersacji powitalnych w językach afrykańskich świadczą specjalne terminy, które określają kulturowy i lingwistyczny system komunikacji, jak np. *hlonipha*, stosowany przez południowoafrykańskie społeczności mówiące językami bantu²⁴. Z drugiej strony, wszystkie społeczeństwa przechodzą transformacje, modernizują się, ulegają obcym wpływom i to często jest widoczne także w powitaniach²⁵. Stare, tradycyjne wzorce zachowań i formuły zastępowane są nowymi, często krótszymi i pochodzącymi z innych języków. Przestają być przestrzegane stare reguły i (szczególnie) młodzież nie przywiązuje tak dużej wagi do pozdrowień, jak to było w przeszłości. Zmienia się model grzecznościowy, powitania skracają się, zamiast długich formuł coraz częściej używa się krótkich, czy wręcz jednowyrazowych fraz typu *Hejka! Co tam?* Frazy te często są tłumaczeniami powitań z języka angielskiego²⁶. Zdarza się też, że używane są zapożyczenia.

K. Agyekum²⁷ odnotowuje rosnącą popularność angielskich powitań typu *Good morning* wśród ghańskich Akan. G. Mapunda i G. Sommer²⁸ podobny trend obserwują u tanzańskich Ngoni, którzy coraz częściej używają pozdrowień suahili. Młodzi ludzie wręcz nie znają tradycyjnych powitań, które kojarzone są z oso-

²² G. Mapunda i G. Sommer, *op. cit.* o Ngoni; K. Agyekum, *op. cit.* o Akan.

²³ K. Agyekum, *op. cit.*, s. 505.

²⁴ G. Sommer i A. Lupapula, *op. cit.*

²⁵ D. F. Akindele, *op. cit.*

²⁶ I. Chamo, *op. cit.*

²⁷ K. Agyekum, *op. cit.*

²⁸ G. Mapunda i G. Sommer, *op. cit.*

bami starszymi i słabo wyedukowanymi mieszkańcami wsi. Inne, szeroko rozpowszechnione języki, jak angielski czy suahili, postrzegane są natomiast jako bardziej prestiżowe, nowoczesne i niosące rozwój cywilizacyjny.

Niewerbalna strona powitań wśród ludów Afryki przejawia się poprzez wspomniane już uniżenie – klękanie i kłanianie się osób niższych w hierarchii społecznej, szczególnie dzieci wobec rodziców. Jeśli chodzi o kontakt fizyczny, to przede wszystkim wynika on z przekonań religijnych. Mężczyźni z reguły witają się uściskiem dłoni, ale wśród muzułmanów nie stosuje się tego wobec kobiet. Zauważa się jednak, że pod wpływem zachodnich mediów młodsze kobiety coraz częściej podają sobie dłonie i przytulają się na powitanie²⁹. W kulturach wschodnio- i południowoafrykańskich powitanie często towarzyszy podanie obu dłoni – rozmówcy wręcz mogą podtrzymywać kontakt fizyczny i trzymać się za dłonie podczas całej rozmowy.

Niestety, mimo roli jaką odgrywają w relacjach międzyludzkich, powitania nie są traktowane wystarczająco poważnie przez nauczycieli i nie znajdują należytego odzwierciedlenia w materiałach do nauki języków obcych. Poświęca się im kilka chwil na pierwszych zajęciach językowych ucząc kilku schematycznych zwrotów, nie przywiązując jednak wagi do praktycznych umiejętności zastosowania ich w realnej konwersacji.

Powitania w suahili

Na tle podręczników do nauki języka suahili, wrażliwością na tematy związane z kompetencją socjokulturową wyróżnia się książka *Twende!* autorstwa J. Maw³⁰, w której autorka od razu we wstępie zaznacza, że „[w]e need to know not merely ‘how to say it in Swahili’ but what to say in Swahili, when to say it, what the Swahili speaker means by what he says, and what impression we are giving by what we say³¹”. Ponadto zwraca też uwagę na rolę powitań „[i]t is very important in Swahili culture to greet people properly. [...] people like to be greeted, and it is considered rude to ignore them³²”.

W literaturze na temat języka suahili podkreśla się rolę aktów powitalnych jako przejawu dobrego wychowania³³. Suahili jest typowym językiem afrykańskim,

²⁹ I. Chamo, *op. cit.*

³⁰ J. Maw, *Twende! A Practical Swahili Course*, New York: Oxford University Press, 1985, s. 8.

³¹ Musimy nie tylko wiedzieć ‘jak to powiedzieć w suahili’, ale również, co powiedzieć i kiedy, a także, co ma na myśli rozmówca Suahili mówiąc to, co mówi, oraz jakie wrażenie robimy my, gdy coś mówimy. [Tłum. własne]

³² W kulturze suahili ważne jest, żeby odpowiednio się witać i pozdrawiać. [...] ludzie lubią być pozdrawiani i ignorowanie tego uważane jest za niegrzeczne. [Tłum. własne]

³³ S. Yahya-Othman, *op. cit.*

w którym powitania odgrywają dużo większą rolę niż w językach europejskich. Nie znaczy to jednak, że są nad wyraz długie i rozbudowane. Wymiana kilku zwrotów w zasadzie nie zabiera dodatkowego czasu, a nadaje odpowiedni ton dalszej konwersacji (czy to pozytywny i przyjazny, czy negatywny i zdystansowany). Zbyt krótkie powitanie lub w ogóle jego brak może urazić naszego rozmówcę, który odbierze to jako oznakę naszego złego wychowania, niechęć do rozmowy lub wobec samego rozmówcy. A. Omar³⁴ szacuje, że w typowym powitaniu w języku suahili uczestnicy konwersacji wymieniają pomiędzy sobą średnio po 5 zwrotów, tj. pytań i odpowiedzi powitalnych, zanim przejdą do sedna rozmowy. Ilość zwrotów może różnić się w zależności od zażyłości rozmówców i sytuacji, w której konwersacja ma miejsce. W sytuacjach formalnych, np. na lotnisku lub w urzędzie, zwrotów będzie mniej. Wśród bliskich przyjaciół, szczególnie takich, którzy dawno się nie widzieli – więcej.

W repertuarze powitań suahili mamy do wyboru konkretne zwroty, na które oczekuje się konkretnych odpowiedzi. Konwersację możemy na przykład otworzyć zwrotem *Habari?* ‘co słyhać?’, na które nasz rozmówca ma kilka odpowiedzi do wyboru, jak na przykład *Nzuri* albo *Salama*, wszystkie oznaczające ‘dobrze’ bez odnoszenia się do rzeczywistego stanu rzeczy. Przebieg konwersacji, jak i sam wybór zwrotów, uzależniony jest od różnych czynników, ale przede wszystkim od wieku i relacji rozmówców. Pełen repertuar zwrotów powitalnych znajdziemy w każdej książce do nauki języka³⁵.

W sytuacji znacznej różnicy wieku pomiędzy rozmówcami lub nierównego statusu, oczekuje się, że osoba młodsza, czy niżej w hierarchii, zainicjuje konwersację zwrotem *Shikamoo*³⁶. Osoba starsza odpowie za pomocą *Marahaba*. Jednak w kolejnym kroku to osoba starsza przejmuje aktywną rolę i nadaje dalszy ton konwersacji. Osoba młodsza powinna na początku pozostać wycofaną i jedynie reagować na zadawane jej pytania. W dalszej konwersacji powinna jednak również wykazać się aktywnością, jak w przykładzie 1, gdzie rozmówca A jest młodszy od B.

1. A: Shikamoo!	<i>Uszanowanie.</i>
B: Marahaba. Hujambo?	<i>Dziękuję. Jak się masz?</i>

³⁴ A. Omar, 1991a, *op. cit.*

³⁵ Z. Podobińska, *Des salutations en swahili: la pragmatique versus la didactique*, “Studies of the Department of African Languages and Cultures”, 38, 2005, s. 55–92. Autorka dokonała przeglądu materiałów do nauki suahili pod tym kątem. Thompson (2013) analizuje podręczniki do nauki języka pod kątem prezentacji informacji kulturowych m.in. poprzez powitanie.

³⁶ Etymologicznie *Shikamoo* pochodzi od dłuższego zwrotu *Nakushika miguu* (padam do twych stóp), który był używany przez podwładnych w stosunku do swoich panów i przełożonych. Dzisiaj zwrot ten zachował się jako wyraz szacunku wobec osób starszych i wyższych stopniem czy stanowiskiem. Jedyną dopuszczalną odpowiedzią jest *Marahaba*.

A: Sijambo.	<i>Wszystko dobrze.</i>
B: Habari yako?	<i>Co u ciebie słyhać?</i>
A: Nzuri. Na hali yako?	<i>Dobrze. A jak twój stan?</i>
B: Salama.	<i>Dobrze.</i>

Bardzo ważne jest, aby brać aktywny udział w wymianie powitań. Oczekuje się, że każdy z rozmówców nie będzie jedynie odpowiadać na zadane mu pytania, ale będzie także aktywnie pytać o stan, zdrowie czy rodzinę drugiego rozmówcy. Krótkie odpowiedzi na pytania, bez aktywności z drugiej strony, zamykają i kończą konwersację, jak w przykładzie 2. Jeden rozmówca nie będzie wypytawać drugiego o jego sprawy, uznając brak jego zainteresowania za niegrzeczny i nie zachęcający do kontynuowania rozmowy. Wzajemne zainteresowanie i zaangażowanie należy zatem uznać za jeden z ważniejszych czynników udanego powitania.

2. A: Hujambo?	<i>Jak się masz?</i>
B: Sijambo.	<i>Wszystko dobrze.</i>
A: Habari yako?	<i>Co u ciebie słyhać?</i>
B: Nzuri.	<i>Dobrze.</i>
A: Habari za nyumbani?	<i>A co w domu?</i>
B: Salama.	<i>Spokojnie.</i>

Jeśli rozmówcy są w podobnym wieku, konwersację może zainicjować każdy z nich. Jednym z popularniejszych zwrotów otwierających jest *Hujambo?* ‘jak się masz?’³⁷, na który możliwa jest tylko i wyłącznie odpowiedź *Sijambo* ‘wszystko u mnie dobrze’. Rozmowę można też rozpocząć wspomnianym już zwrotem *Habari?* ‘co słyhać?’, który ma wiele złożonych wariantów. Za pomocą *habari* możemy odnieść się do konkretnej pory dnia, jak w *Habari za jioni?* ‘dobry wieczór’, sytuacji, jak w *Habari za kazi?* ‘jak w pracy?’, czy innych zdarzeń, jak *Habari za safari?* ‘jak podróż?’. Możemy też wypytać o innych, *Habari za mama?* ‘co u matki?’. Na tak zadane pytania zawsze odpowiadamy pozytywnie za pomocą takich zwrotów jak *Nzuri*, *Salama*, czy *Njema*.

Jedyne zwroty, które mogą wystąpić przed powitaniem właściwym to te związane z zapytaniem o pozwolenie na wejście do czyjegoś domu, tj. *Hodi!* ‘czy mogę wejść?’ z odpowiedzią *Karibu!* ‘zapraszam’ oraz używane wśród muzułmanów *Salaam aleikum* ‘pokój z tobą/wami’ z odpowiedzią *Aleikum salaam* ‘i z tobą/wami pokój’.

Cechą charakterystyczną konwersacji powitalnych jest szybka wymiana zdań. Rozmówcy zainteresowani drugą osobą, szybko nawzajem zarzucają się kolejny-

³⁷ W artykule podaję ekwiwalenty tłumaczeniowe, kontekstowe, bez odnoszenia się do właściwego (dosłownego) znaczenia poszczególnych zwrotów.

mi pytaniami. Ponieważ odpowiedzi są z góry ustalone, to główny nacisk konwersacji położony jest właśnie na pytania. Zwroty często wypowiedane są jednocześnie przez obu rozmówców i mogą być powtórzone kilka razy w nieco zmienionej formie, jak w dialogu 3.

3. Rozmowa pomiędzy dwoma kobietami. Rozmówczyni A odwiedza chorą B.

A: Habari za asubuhi?	<i>Co słyhać z rana?</i>
B: Nzuri.	<i>Dobrze.</i>
A: Habari za hapa?	<i>Jak tutaj?</i>
B: Salama. Shemeji hajambo?	<i>Dobrze. Jak się ma szwagier?</i>
A: Hajambo. Na nyinyi hamjambo?	<i>Dobrze. A co u was?</i>
B: Hatujambo. Watoto hawajambo?	<i>Wszystko w porządku. Jak dzieci?</i>
A: Hawajambo. Wewe je?	<i>Dzieci mają się dobrze. A ty?</i>
B: Mimi sijambo.	<i>Mam się dobrze.</i>
A: Unaendelea vizuri?	<i>Wszystko u ciebie idzie dobrze?</i>
A: Vizuri. Alhamdulillah.	<i>Świetnie. Dzięki Bogu.</i>
- (Omar 1991a:5)

Oczywiście te reguły schematycznego powitania mają lokalne warianty³⁸ i nieustannie ulegają transformacji, szczególnie wśród osób młodych. Młodzi rozmówcy często nie stosują zaprezentowanych tradycyjnych zwrotów a ich powitania są krótsze i jeszcze bardziej dynamiczne. Pytania otwierające konwersację to najczęściej jednowyrazowe zwroty typu *Sema?* ‘co powiesz?’, *Mambo?* ‘jak sprawa?’, *Vipi?* ‘co tam?’. Oczekiwane odpowiedzi to *Poa*, *Safi*, *Salama*, czy *Freshi*³⁹, wszystkie oznaczające ‘w porządku’.

Już po samym powitaniu użytkownicy języka są często w stanie ocenić znajomość języka przez obcokrajowca. U wybrzeży Tanzanii popularne jest witanie gościa zwrotem *Mambo?*, na który oczekuje się konkretnej, kolokwialnej odpowiedzi *Poa*. Jej znajomość lub nie, pomaga ocenić stopień zaawansowania poznania języka przez przyjeźdnego, a co za tym idzie miejscowej kultury i wartości.

O tym jak duża waga przywiązywana jest do powitań znaczy fakt, że rozmówcy Suahili sami potrafią upomnieć się o okazanie należytego szacunku w przypadku, gdy np. młodsza osoba użyje nieodpowiedniego zwrotu otwierającego i zwróci się do nich inaczej niż poprzez *Shikamoo*⁴⁰.

³⁸ Na przykład w Tanzanii częściej usłyszymy formę mnogą powitania *Habari za (asubuhi)?*, które dosłownie oznacza pytanie o ‘wieści’ niż *Habari ya (asubuhi)?*, które jest pytaniem o jedną ‘informację’ i częściej używane w Kenii.

³⁹ Frazy te nie wyczerpują wszystkich możliwości, które mogą różnić się zależnie od regionu.

⁴⁰ A. Omar, 1991a, *op. cit.*

Waga powitań jest też podtrzymywana w powszechnie używanej obecnie komunikacji elektronicznej. W zasadzie każda korespondencja elektroniczna prowadzona w języku suahili zaczyna się powitaniem, pozdrowieniem i wyrażeniem nadziei, że rozmówca jest w dobrym zdrowiu. Przed przejściem do sedna sprawy, w związku z którą nadawca się z nami kontaktuje, mogą pojawić się wspomniane już zwroty powitalne typu *Shikamoo!*, *Hujambo?*, *Habari gani?*, typowe pozdrowienia, jak *Salamu* ‘Pozdrowienia’, *Pokeeni salamu* ‘Przyjmijcie pozdrowienia’, zwroty wyrażające nadzieję, że nadawca zastaje nas w dobrym zdrowiu, jak *Natumai hujambo* ‘Mam nadzieję, że u Ciebie wszystko w porządku’ oraz dłuższe pozdrowienia typu *Pokeeni salamu zangu popote mlipo. Bila shaka mwazima wa afya* ‘Przyjmijcie moje pozdrowienia, gdziekolwiek jesteście. Bez wątplenia zastaję was w dobrym zdrowiu’, *Natumai wikendi yenu yaendelea vyema. Poleni na majukumu ya kazi* ‘Mam nadzieję, że miło spędzacie weekend. Przykro mi, że macie obowiązki związane z pracą.’

Zasady dobrego wychowania wyznaczają również formy adresatywne stosowane przez rozmówców. Niegrzeczne jest zwracanie się do osób o wyższym statusie po imieniu⁴¹. Co więcej, w sytuacjach oficjalnych rozmówcy często unikają w ogóle używania imion własnych, które zarezerwowane są do sytuacji rodzinnych, a w zamian stosują formy adresu typu *pani*, *panie*, *bracie*, itd. Formy adresatywne najczęściej stosowane⁴² w suahili to *bibi* ‘pani, panna’, *bwana* ‘pan’ i *mzee* – forma zwracania się do starszych osób ‘starcze’. Kolejne to *baba* ‘ojcze’ i *mama* ‘matka’, które zależnie od kontekstu przyjmują różne znaczenia, od typowo rodzinnych, jak ‘mama’, po oficjalne, jak ‘pani’. Wydzźwięk form i ich znaczenie często zmienia się zależnie od kontekstu i uczestników rozmowy⁴³. Kiedy dwóch chłopców zwraca się do siebie poprzez *bwana*, jak w *Habari yako, bwana?*, forma ta nie komunikuje takiego znaczenia honoryfikatywności, jak w przypadku rozmowy osoby młodszej ze starszym mężczyzną, czy podwładnego z szefem. W kręgu rodzinnym natomiast *bwana* może odnosić się do ‘męża’.

Formy adresatywne w języku suahili mogą być podzielone⁴⁴ na kategorie ze względu na odniesienie do wieku (*mzee* ‘starzec’, *kaka* ‘starszy brat’ czy *dada* ‘starsza siostra’), relacji rodzinnych (*baba* ‘ojciec’, *mama* ‘matka’, *shangazi* ‘ciotka’), zawodu (*mwalimu* ‘nauczyciel’, *mhandisi* ‘inżynier’, *askofu* ‘biskup’), czy życia w ogóle (*marehemu* ‘zmarły’, *hayati* ‘zmarły w odniesieniu do osób wysoko postawionych’ czy *mwenda zake* ‘ten który odszedł’). Formy używane najczęściej pochodzą z dwóch pierwszych kategorii.

⁴¹ J. Habwe, *Politeness phenomena: a case of Kiswahili honorifics*. “Swahili Forum”, 17, 2010, s. 126–142.

⁴² *Ibidem*.

⁴³ Przegląd poszczególnych form i ich opis kontekstowy znajdziemy m.in. w J. Habwe, *op. cit.*

⁴⁴ *Ibidem*.

W sytuacjach oficjalnych zwroty adresatywne zwykle poprzedzają nazwisko rozmówcy. W sytuacjach nieoficjalnych zwrot może poprzedzić imię. Zwroty też mogą wystąpić samodzielnie lub w kombinacji z innymi, np. *ndugu mwenyekiti* ‘kolega/towarzysz przewodniczący’, *ndugu mwalimu* ‘kolega/towarzysz nauczyciel’⁴⁵.

Typowe błędy uczących się języka suahili

Badania nad nauczaniem i uczącymi się języków obcych są od lat prowadzone dla języka angielskiego jako obcego. Wyniki takich badań są cenne dla pedagogów i wskazują obszary, którym trzeba poświęcić szczególną uwagę w nauce konkretnego języka. Takich badań nad językiem suahili jest bardzo niewiele. Istnieją jednak przeprowadzone konkretnie na przykładzie powitań wśród uczących się języka suahili. Pierwsze prowadzone były w Stanach Zjednoczonych⁴⁶, drugie, na mniejszą skalę, w Polsce⁴⁷.

Głównym problemem z jakim mierzą się uczniowie języków obcych to obok nieznaności słownictwa, przenoszenie rodzimych zachowań oraz norm językowych i kulturowych na kontakty obcojęzyczne. Kopiujemy schematy zachowań i wzorce kulturowe, w których wyrastaliśmy, podczas kontaktów z użytkownikami innych języków. Przez lata uczymy się pozawerbalnych reakcji, które są dla nas naturalne, a jednocześnie nie zawsze stosowne, czy wręcz nieakceptowane w innych kulturach, jak np. podanie ręki na powitanie.

Zarówno wspomniane badania, jak i moje własne wieloletnie doświadczenie jako nauczycielki języka suahili, pokazują, że studenci⁴⁸ najczęściej znają odpowiednie formułki, brakuje im jednak kompetencji socjokulturowej, ażeby przeprowadzić efektywną i satysfakcjonującą obie strony konwersację.

Jeśli chodzi o powitania w języku suahili, to najbardziej rzucającym się błędem, który popełniają uczniowie jest brak reakcji na zadane pytanie, brak aktywności w konwersacji, czy wręcz jej ucinanie po pierwszym zwrocie. W kulturze zachodniej przyzwyczajeni jesteśmy do krótkich form powitalnych, które najczęściej sprowadzają się w języku polskim do *Dzień dobry* czy *Cześć*. Nie widzimy powodu do wypytywania o różne sprawy naszego rozmówcy, szczególnie jeśli dobrze go nie znamy. Wypytywanie o nasze zdrowie czy rodzinę możemy wręcz w takiej sytuacji uznać za wścibstwo. W związku z tym uczniowie często w ogóle nie reagują na zwroty powitalne, ignorują je i przechodzą od razu do sedna rozmowy.

⁴⁵ Kombinacje form występują raczej rzadko, a jeśli już, to zestawione bywają formy z kategorii zawodowej i rodzinnej, por. też Habwe 2010.

⁴⁶ A. Omar, 1991a, 1991b, *op. cit.*

⁴⁷ Z. Podobińska, *op. cit.*

⁴⁸ Język suahili jest nauczany głównie w uczelniach wyższych, m.in. w Katedrze Języków i Kultur Afryki Uniwersytetu Warszawskiego.

wy. Często udzielają odpowiedzi na pierwsze pytanie, ale już nie na kolejne, jak w przykładzie 4 – tak jakby powitania krępowały ich i zawstydzaly.

4. A: Hujambo?	<i>Jak się masz?</i>
B: Sijambo.	<i>Wszystko dobrze.</i>
A: Habari yako?	<i>Co słyhać?</i>
B: (brak reakcji)	

Studenci często też udzielają niewłaściwych odpowiedzi, lub używają niewłaściwych form, jak np. na pytanie *Hamjambo?* ‘jak się macie?’ skierowane do całej grupy można usłyszeć odpowiedzi pojedynczych osób *Sijambo* ‘u mnie wszystko w porządku’, podczas gdy właściwa odpowiedź to kolektywne *Hatujambo* ‘u nas wszystko w porządku’.

Kolejny błąd to brak angażowania się w konwersację. W takiej sytuacji student właściwie odpowiada na pytania, jednak sam nie angażuje się i nie zadaje pytań rozmówcy. Takie zachowanie prowadzi do krótszych powitań niż wśród rodzimych użytkowników. Rzadko też zdarza się, ażeby student sam zainicjował powitanie.

Badania potwierdziły, że studenci znają zwroty powitalne, brakuje im jednak kompetencji kulturowych, żeby je właściwie stosować⁴⁹. Pozytywny wpływ na nabycie takich kompetencji ma dłuższy pobyt w kraju, gdzie używa się języka⁵⁰. Studenci wtedy aktywizują się pod względem ilości używanych zwrotów i aktywności w konwersacji, wciąż jednak brakuje im płynności i szybkości w wymianie zwrotów charakterystycznej dla rodzimych użytkowników.

Drugie badanie wskazało natomiast na konkretne błędy polskich uczniów⁵¹. Typowe zachowanie językowe przeniesione z języka polskiego to dodawanie zwrotu *Asante* ‘dziękuję’ do odpowiedzi na kolejne pytania. W badaniu uczniowie też błędnie przypisywali rolę poszczególnym rozmówcom, przedkładając pleć ponad wiek, np. w usta starszej kobiety wkładali frazę *Shikamoo, mzee* w stosunku do młodszego mężczyzny, czy kreowali sytuacje kiedy młodsza osoba wypytuje starszą.

Kolejną problematyczną sferą jest używanie form adresatywnych. Studentom trudno używać form typu ‘matko’, ‘ojcze’ w stosunku do obcych osób. Trudna do zdefiniowania, a tym samym stosowania, jest też forma *mzee* odnosząca się do osób starszych. Forma ta w języku polskim kojarzy się ze ‘starcem’, co bynajmniej nie jest zwrotem grzecznościowym i wyrażającym szacunek. Ponadto, w suahili istnieją formy relacji rodzinnej związane z wiekiem. *Kaka* oznacza ‘starszego brata’, natomiast *dada* to ‘starsza siostra’. Wśród uczących się powszechne jest uży-

⁴⁹ A. Omar, 1991a, 1991b, *op. cit.*

⁵⁰ A. Omar, 1991b, *op. cit.*

⁵¹ Z. Podobińska, *op. cit.*

wanie tych form poza systemem relacji wiekowej, w odniesieniu do każdego brata i każdej siostry. Nie jest to jednak problem odosobniony, jak wykażę poniżej.

Suahili jako język *lingua franca*

Język suahili jest powszechnie używanym środkiem komunikacji ponadetnicznej w całej Afryce Wschodniej. Trudno jest oszacować rzeczywistą liczbę jego użytkowników, jako że językiem tym posługuje się na co dzień więcej osób, dla których nie jest językiem pierwszym, niż rodzimych użytkowników. Różne źródła podają liczbę użytkowników wahającą się od 60 do nawet 100 milionów osób. Przy czym szacuje się, że liczba rodzimych użytkowników to około 2 miliony osób⁵². Dla większości użytkowników język suahili jest więc językiem drugim czy kolejnym. Osoby te, tak jak każdy uczący się języka obcego, przenosi do komunikacji w języku obcym normy znane z języka pierwszego – rodzimego. Często z zewnątrz trudno zatem jest ocenić, które normy socjokulturowe są właściwe dla języka suahili, a które przeniesione z innych języków jego użytkowników (pochodzących z ponad 100 różnych grup etnicznych).

Podręczniki do nauki języka określają nauczaną formę jako tzw. suahili standard. Jest to język literatury, szkolnictwa i mediów. Ponieważ jednak za tak zdefiniowanym językiem nie stoi żadna grupa rodzimych użytkowników⁵³ należy uznać, że prezentuje go każdy użytkownik z osobna. Suahili standard jest obecnie identyfikowany z wyidealizowanym nowoczesnym użytkownikiem, który nie jest rodzimym użytkownikiem języka, ale używa go w codziennych kontaktach i identyfikuje się z nim oraz innymi jego użytkownikami odrzucając identyfikację ze swoją grupą rodzimą i językiem etnicznym. W rezultacie powstaje swego rodzaju tygiel kulturowy, który ma swoje odzwierciedlenie także w normach komunikacji.

Badania pokazują⁵⁴, że użytkownicy, którzy na co dzień używają języka suahili, dla których jednak nie jest on językiem rodzimym, powszechnie przenoszą do komunikacji normy z języka rodzimego⁵⁵.

⁵² H. Batibo, *The inter-cultural dimension in the use of languages of wider communication by minority language speakers*, "Journal of Multicultural Discourses", 4(2), 2009, s. 89–102. DOI: 10.1080/17447140802691716; C. Bwenge, A. Omar, L. Rushubirwa i Thompson, K. D., *Standards for learning Swahili as a foreign language in the 21st century*. National African Languages Re-source Center, Indiana University, Bloomington, IN, 2006. Niepublikowany artykuł dostępny pod adresem <https://canvas.wisc.edu/courses/files/download> [dostęp 4.11.2019].

⁵³ K. Thompson, *Representing language, culture, and language users in textbooks: A critical approach to Swahili multiculturalism*, "The Modern Language Journal", 97/4, 2013, s. 947–964..

⁵⁴ H. Batibo, *op. cit.*; Batibo, H. *The prevalence of cultural diversity in a multilingual situation: the case of age and gender dimensions in the Shisukuma and Kiswahili greeting rituals*, "Journal of Multicultural Discourses", 10(1), 2015, s. 100–111. DOI: 10.1080/17447143.2014.993398 [dostęp 4.11.2019]

⁵⁵ Na marginesie warto zauważyć, że mówiąc o normach komunikacji w języku suahili warto dlatego podawać region, z którego pochodzą omawiane przykłady. Badania przedstawione przez

Kulturowo warunkowane dziedziny słownictwa, które często bierze się pod uwagę badając wpływ języków rodzimych na użycie języka obcego, odnoszą się do systemu pokrewieństwa, kolorów, pór dnia i roku czy sposobu przedstawiania czasu.

Użytkownicy suahili z Nairobi⁵⁶, podobnie jak tanzańscy Sukuma⁵⁷ i wspomniani już polscy studenci, używają formy adresu typu *kaka* i *dada* poza systemem relacji wiekowej, czyli zarówno w stosunku do młodszego, jak i starszego rodzeństwa. Może to wynikać z wyższości kategorii płci (męskiej) nad wiekiem w danej kulturze. U Sukuma starsza siostra wita i przyklękając oddaje cześć swojemu młodszemu bratu, jednocześnie nazywając go *kaka*. Nie przystoi by użyła właściwego suahilijskiego terminu *mdogo wangu* ‘mój młodszy’, który postawiłby brata niżej w hierarchii społecznej.

Tanzańscy Ngoni⁵⁸ idą o krok dalej i suahilijskie formy adresatywne stosują w nowych kontekstach. Ngoni z zasady unikają używania imion rozmówców, uważając je za zbyt osobiste, żeby mogły być używane publicznie. Zamiast imion często wykorzystywane są zatem formy adresatywne, a wśród nich forma *bwana* czyli ‘pan’. Pomimo swojego znaczenia, forma ta używana jest zarówno w odniesieniu do mężczyzn, jak i kobiet, i często przyjmuje znaczenia typu ‘kolego/koleżanko, towarzyszu/towarzyszko’. Ponadto, Ngoni witając się w suahili oddają cześć starszemu rozmówcy kucając i klękając, co nie jest praktykowane przez rodzimych użytkowników języka. Podobnie jak rodzimi Suahilijszczyki podają natomiast rozmówcy dłonie, najpierw prawą, potem lewą, które są przytrzymywane przez rozmówcę przez cały czas powitania.

Język suahili, który jest postrzegany jako język funkcyjny – używany bardziej jako środek komunikacji, niż wyraz tożsamości kulturowej, łatwo adaptuje zarówno nowe, zapożyczone struktury, jak i normy komunikacji. Jest językiem ważnym, zagrażającym innym, mniej rozpowszechnionym językom etnicznym, które bywają porzucane na jego rzecz przez użytkowników. Użytkownicy ci przejmują język suahili jako język pierwszy, nie przyjmując jednocześnie norm kulturowych i zasad komunikacji, których adaptacja następuje w dalszej kolejności i wymaga więcej czasu.

Aliwiyę Omar przeprowadzone były na Zanzibarze i z takim odniesieniem należy je interpretować. Trudno bowiem jest mówić o normach socjokulturowych stosowanych powszechnie przez wszystkich użytkowników.

⁵⁶ J. Habwe, *op. cit.*

⁵⁷ H. Batibo, 2009, 2015, *op. cit.*

⁵⁸ G. Mapunda i G. Sommer, *op. cit.*

Dr hab. Beata Wójtowicz jest adiunktem w Katedrze Języków i Kultur Afryki Uniwersytetu Warszawskiego. Jej zainteresowania obejmują języki bantu, głównie z perspektywy leksykograficznej. Jest autorką słownika suahili-polskiego www.kamusi.pl.

Bibliografia

- Agyekum, K. *The pragmatics of Akan greetings*. "Discourse Studies", 10(4), 2008, s. 493–516.
- Akindele, D. F. *Lumela/Lumela: A Socio-Pragmatic Analysis of Sesotho Greetings*, "Nordic Journal of African Studies", 16(1), 2007, s. 1–17.
- Austin, J. L. *How to do things with words*, Mass: Harvard University Press, 1962.
- Batibo, H. *The inter-cultural dimension in the use of languages of wider communication by minority language speakers*, "Journal of Multicultural Discourses", 4(2), 2009, s. 89–102. DOI: 10.1080/17447140802691716 (4.11.2019)
- Batibo, H. *The prevalence of cultural diversity in a multilingual situation: the case of age and gender dimensions in the Shisukuma and Kiswahili greeting rituals*, "Journal of Multicultural Discourses", 10(1), 2015, s. 100–111. DOI: 10.1080/17447143.2014.993398 (4.11.2019)
- Biber, D. et al. *Longman Grammar of Spoken and Written English*, China: Pearson Education Limited, 1999.
- Bwenge, C., Omar, A. S., Rushubirwa, L., i Thompson, K. D., *Standards for learning Swahili as a foreign language in the 21st century*. National African Languages Resource Center, Indiana University, Bloomington, IN, 2006. Niepublikowany artykuł dostępny pod adresem <https://canvas.wisc.edu/courses/files/download>
- Chamo, I. *Pragmatic Differences in Greetings: A Comparative Study of Hausa and English*. "BAJOLIN", 1(2), 2015, s. 258–274.
- Duranti, A. *Universal and Culture-Specific Properties of Greetings*, "Journal of Linguistic Anthropology", 7(1), 2008, s. 63–97.
- Folarin-Schleicher, A.: *Using greetings to teach cultural understanding*, "The Modern Language Journal", 81(3), 1987, s. 334–343.
- Goffman, E. *Relations in public: Microstudies of the public order*. New York: Basic Books, 1971.
- Habwe, J. *Politeness phenomena: a case of Kiswahili honorifics*, "Swahili Forum", 17, 2010, s. 126–142.
- Jibreen, M. *The Speech Act of Greeting: A Theoretical Reading*, "Journal of Kerbala University", 8(1) Humainies, 2010. <https://www.iasj.net/iasj?func=fulltext&aId=69248>
- Mapunda, G. i G. Sommer. *When Shikamoo Mama/Baba replaces Tukuwoni Mawu/Dadi: An account of shifting access rituals among the Ngoni of Tanzania*. "Linguistik Online", 84(5/17), 2017, s. 63–90.
- Maw, J. *Twende! A Practical Swahili Course*, New York: Oxford University Press, 1985.
- Nodoushan, M. *The Socio-Pragmatics of Greeting Forms in English and Persia*. "Journal of Language, Society and Culture", 17, 2006.

- Ntuli, C. D. *Intercultural Misunderstanding in South Africa: An Analysis of Nonverbal Communication Behaviour in Context*, "Intercultural Communication Studies", XXI: 2, 2012, s. 20–31.
- Omar, A. *How Learners Greet in Kiswahili: A Cross Sectional Survey*. [w:] L. F. Bouton i Y. Kachru (red.), *Pragmatics and language learning*, University of Illinois, 1991a, s. 59–73.
- Omar, A. *Conversation openings in Kiswahili: The pragmatic performance of Native and Non – Native Speakers*, "Kiswahili", vol. 58, 1991b, s. 12–24.
- Ostromęcka-Frączak, B. *Dokąd zmierza polszczyzna?*, „Rozprawy Komisji Językowej ŁTN”, LXII, 2016, s. 82–89.
- Podobińska, Z. *Des salutations en swahili: la pragmatique versus la didactique*, "Studies of the Department of African Languages and Cultures", 38, 2005, s. 55–92.
- Searle, J. *Speech Acts: An Essay in the Philosophy of Language*. Cambridge:Cambridge University Press, 1969.
- Sommer, G. i A. Lupapula. *Comparing Address Forms and Systems: Some Examples from Bantu*, [w:] M. R. Marlo et al. (red.), *Selected Proceedings of the 42nd Annual Conference on African Linguistics*, 2012, s. 266–277.
- Thompson, K. *Representing language, culture, and language users in textbooks: A critical approach to Swahili multiculturalism*, "The Modern Language Journal", 97/4, 2013, s. 947–964.
- Wei, L. *The functions and use of greetings*, "Canadian Social Science", 6/4, 2010, s. 56–62.
- Wójtowicz, B. *Elementy Kulturowe w Nauczaniu Języków Afrykańskich*. „Roczniki Humanistyczne”, Tom LXIV, zeszyt 10, 2016, s. 97–113.
- Yahya-Othman, S. *Aren't you going to greet me? Impoliteness in Swahili greetings*, "Text" 15(2), 1995, s. 209–227.